

Natura juridică a sancțiunii

Ina BOSTAN,

lector sup., UTM, doctorand, ULLIM

The sanctions, under the form of specific measures of legal constraint that affect the offender's mind and will, are measures that restore and maintain the law order. The study of the sanction problem extends our horizon about the importance of this legal institution, the correlation of the sanction with the social responsibility phenomenon, the legal norms' impact on the behavior held by the members of our society. However, if we take into consideration that the sanction provides the constraint forms and measures, forecasted in the structure of the rule of law, it means that the purpose of the sanction is meant to assure the legal norm compliance by everyone.

Keywords: social responsibility, human conduct, liability, social norm, rule of law, legal sanction, negative sanction etc.

Sancțiunile, sub formă de măsuri specifice de constrângere juridică, care afectează mintea și voința infractorului, sunt măsuri care refac și mențin ordinea de drept. Studiul problemei sancțiunilor, extinde orizontul nostru cu privire la importanța acestei instituții juridice, la corelația sancțiunii cu fenomenul responsabilității sociale, la impactul normelor juridice asupra comportamentului desfășurat de membri societății. Cu toate acestea, dacă luăm în considerație că sancțiunea prevede formele și măsurile de constrângere, prevăzute în structura normei de drept, înseamnă că scopul sancțiunii este menit spre asigurarea respectării de către toți a normei juridice.

Cuvinte-cheie: responsabilitate socială, conduită umană, răspundere juridică, normă socială, normă juridică, sancțiune juridică, sancțiune pozitivă, sancțiune negativă etc

„Constrângerea exercitată de către stat constituie criteriul absolut al dreptului; o normă de drept din care lipsește constrângerea juridică este un nonsens. Este un foc care nu arde, o forță care nu luminează“.

(IHERING)

Răspunderea juridică, în calitatea sa de fenomen social, poartă un caracter complex. Ea presupune, în primul rând, aplicarea conștientă a comandamentelor conținute de normele sociale, în al doilea rând, o judecată de valoare asupra comportamentului personal și a urmărilor sociale ce survin, și în al treilea rând, posibilitatea aplicării

unei viitoare măsuri de către organele competente ale statului, de către organizațiile obștești sau colectivele de muncă pentru comportarea ilicită, precum și repararea prejudiciului provocat prin această comportare. Abordând noțiunea răspunderii, nu putem să nu revenim la ideea, potrivit căreia, pentru ca funcționarea răspunderii juridice să instituie specificul dreptului, să poată fi legată de scopurile generale ale sistemului juridic, este nevoie să existe credința că legea — legea dreaptă, legea justă — poate crea, ca stare de spirit în conștiința destinatarilor săi, sentimentul responsabilității¹. Responsabilitatea este o condiție esențială a oricărei forme de organizare socială. Ea constă în obligațiunea de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce se impune autorului faptei (acțiunii sau inacțiunii) contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea conduite². Responsabilitatea, ca o componentă socială, a apărut odată cu apariția primelor forme umane de comunitate și s-a perfecționat pe parcursul evoluției societății. Ea se manifestă prin diferite forme: responsabilitatea morală, religioasă, politică, culturală, juridică etc. Responsabilitatea socială cuprinde toate domeniile de realizare a normelor sociale: a normelor morale, a obiceiurilor, a normelor juridice ș.a. Omul trăiește în societate, iar conduita sa formează obiectul evaluării și respectării sociale. Aprecierea conduitei constă în confruntarea ei cu modelul de conduită, stabilit de diferite categorii de norme menționate anterior. Răspunderea juridică este o parte integrantă a responsabilității sociale. Specificul răspunderii juridice constă în faptul, că se referă la obligația de a răspunde pentru încălcarea normelor de drept. Răspunderea intervine doar atunci, când o anumită conduită nu se conformează modelului stabilit de norma socială, iar această conduită este apreciată în mod negativ³.

Pentru consolidarea statului de drept și asigurarea respectării stricte a legii, de o importanță majoră în stadiul actual de dezvoltare a statului și a societății moldovenești este instituția sancțiunii juridice. Doar anume sancțiunile, sub formă de măsuri specifice de constrângere juridică, care afectează mintea și voința infractorului, sunt măsuri care refac și mențin ordinea de drept. După cum afirmă, marele doctrinar român, Vintilă Dongoroz „*Societatea omenească fără triumful justiției ar fi o monstruoasă. A pedepsi faptele rele este deci un imperativ categoric de la care societatea omenească nu se poate sustrage. Justiția cere, deci, ca răul să fie răsplătit cu rău, chiar dacă societatea sau omul nu ar realiza nimic de pe urma acestei suferințe (ideea de justiție absolută)*”⁴. Cu toate acestea, nu numai pedeapsa, reprezentată extern prin sancțiuni negative, dar, de asemenea, și stimulările, extern privite ca sancțiuni pozitive, încurajează subiecții de drept să acționeze în conformitate cu legislația. Trebuie amintit și avut în vedere faptul, că o perioadă mai lungă de timp, în literatura juridică din RM, stimularea era privită și considerată în afara conceptului de

1 N. Popa, Teoria generală a dreptului, București 1992, p.160.

2 B. Negru, Teoria generală a dreptului, p.84.

3 G. Vrabie, S. Popescu, Teoria generală a dreptului, București, 1993, p.143-144.

4 Tudor Avrigeanu, Despre pedeapsa statală și dreptul penal la Immanuel Kant. O pledoarie pentru Kant și contra legendei „justiției absolute”, p. 31.

sanctiune. Interpretarea restrictivă a termenului „sanctiune“ provine din dreptul roman și se bazează pe faptul că determinarea teoretică generală a sancțiunii, dată și de majoritatea savanților contemporani, se bazează pe dezvoltarea de sancțiuni doar într-o singură ramură de drept și anume a dreptului penal. Interpretarea mai largă a termenului „sanctiune“, se bazează pe faptul că sancțiunile pot fi privite atât în mod negativ, cât și în mod pozitiv, ca măsuri preventive și educaționale, ca un stimulator de comportament legal.

De asemenea, sancțiunea poate fi privită și ca o instituție obligatorie al statului de drept. Conform acestei teze, sancțiunea este orice acțiune a autorităților publice, abilitate cu evaluarea finală a comportamentului persoanelor juridice sau persoanelor fizice, pentru a menține ordinea de drept în stat. Reacția socială îndreptată împotriva faptelor ilicite, pentru a fi eficientă, trebuie să se desfășoare pe mai multe planuri, respectiv politic, educațional, economic și juridic. Dintre diversele tipuri de reacție socială, un loc important, îl ocupă aplicarea sancțiunilor juridice, persoanelor care nu-și conformează comportamentul normelor juridice. Sancțiunea de drept este consecința nerespectării dispozițiilor normelor juridice, fiind o creație a legiuitorului. O definiție destul de complexă o găsim la prof. român Vintilă Dongoroz, care definește sancțiunea juridică ca fiind „*orice măsură pe care o normă de drept o statornicește drept consecință, pentru cazul în care preceptul său va fi nesocotit*”⁵. Prin concluzie, expresia „sancțiune juridică“ este susceptibilă de următoarele accepțiuni:

- element structural al normei juridice;
- element al raportului juridic de constrângere;
- instituție de drept.

În primul sens, sancțiunea juridică este elementul structural al normei juridice care prevede consecința încălcării dispoziției. În al doilea înțeles, prin sancțiune juridică se înțelege acea formă de sancțiune socială, care constă în transpunerea în realitate a elementului normei juridice, ce conține consecința încălcării dispoziției normei juridice. În al treilea sens, prin sancțiune juridică se înțelege instituția alcătuită din ansamblul normelor juridice, care reglementează genurile și formele de consecințe ale încălcării dispozițiilor normelor juridice.

După o analiză complexă, a definițiilor date de doctrinari sancțiunilor juridice, putem ajunge la concluzia că cei mai mulți dintre cercetători, pe bună dreptate, recunosc faptul că sancțiunea prevede modul și mijlocul prevăzut de legiuitor pentru respectarea dispoziției normei de drept, de aici ajungem în mod logic la concluzia că sancțiunile sunt menite să asigure respectarea tuturor normelor juridice. Astfel, prin sancțiune, ca element important al normei juridice, ar trebui să se înțeleagă evaluarea finală a comportamentului persoanelor juridice sau persoanelor fizice, efectuată de autoritățile publice abilitate, pentru a menține ordinea în stat⁶. În acest caz, scopul social al pedepsei, sub forma unor sancțiuni și funcția sa principală, constă în apărarea

5 V. Dongoroz, *Drept Penal*, București 2000, p. 41.

6 Кудрявцев В.Н., *Правовое поведение: норма и патология*. — Москва, 1982, с.85

și protecția persoanelor împotriva unui sistem social și politic uzurpator. Cu toate acestea, recunoașterea sancțiunii doar prin prisma pedepsei, ar conduce la faptul că, în loc de a căuta mecanisme pentru asigurarea reală a respectării normei, legiuitorul s-ar orienta doar pe posibilitatea de a aplica sancțiuni și alte mijloace coercitive. În consecință, într-un stat modern și democratic, este necesar să se efectueze o analiză complexă nu doar a „sancțiunilor negative“, dar, și a „sancțiunilor pozitive“, cum ar fi de exemplu măsurile de stimulare, care de asemenea determină limitele de comportament uman. Constatând faptul că, comportamentul oamenilor într-o societate este guvernată de diferite norme sociale, ce formează două sisteme și anume cel al normelor juridice și toate celelalte norme non-juridice (religioase, etice, morale, obiceiuri, tradiții etc.), în doctrină deseori se pune întrebarea de a găsi un criteriu de delimitare între cele două sisteme. În urma studiului, putem conchide că, numai sistemul normelor de drept este sprijinit oficial de către stat și sancționat în caz de comportament neconform. Cu toate acestea dreptul se bazează pe puterea de moralitate, pe obiceiul progresiv, pe cele mai importante precepte religioase, pe conștientizarea oamenilor cu privire la necesitatea de respect față de sine și față de celălalt, care la fel pot fi considerate o temelie a forței legii. Oamenii însă, nu sunt întotdeauna conștiențioși și responsabili. De multe ori, sub influența unui număr de motive, ei tind a se eschiva de la respectarea normelor de drept. Acest lucru, a condus la faptul că statul modern, sprijinindu-se pe toți membrii săi, pe organele sale reprezentative, a început să folosească diverse măsuri pentru a încuraja respectarea normelor de conduită, care pot ajunge de la convingerea viguroasă și pînă la aplicarea constrîngerii. Cu toate acestea, monopolul de stat privind punerea în aplicare a sancțiunilor sunt stabilite însăși de societate, pentru a crea un singur sistem universal de norme, capabile să mențină ordinea și pacea în societate, capabile de a reduce violența în toate formele ei. Voința statului și voința membrilor statului, în unele cazuri, poate să coincidă, în altele poate să coincidă parțial, iar în cele mai multe cazuri sunt diametral opuse. În acest sens, din partea statului sunt determinate diferite metode de influență asupra comportamentului uman: convingerea; constrîngerea directă sau amenințarea cu utilizarea acestei constrîngeri; recompense și alte stimulente; propaganda de stat și multe altele. Orice societate evaluează comportamentul membrilor săi din punctul de vedere al conformării acestuia față de normele și valorile recunoscute și acceptate de majoritatea indivizilor, nerespectarea acestor norme și valori atrăgînd o reacție a mediului social. Această reacție, se concretizează într-o serie de sancțiuni, pe care societatea le exercită împotriva conduitelor neconformiste sau deviante, obligîndu-l astfel pe individ să se încadreze în limitele normativității sociale. Așadar, răspunderea apare ca un raport impus din exterior, întemeiat pe autoritatea normelor oficiale și pe subordonarea obligatorie a individului față de comunitatea din care face parte. Din această cauză, individul va percepe și resimți normele, ca reguli impuse din afară de către o autoritate ce aparține grupului sau societății. Prin aceasta, putem concluziona că responsabilitatea juridică poate fi privită prin prisma unui sistem special de măsuri, pentru a încuraja un comportament bun și (sau) pentru a interzice un

comportament ilegal. În consecință, **sanctiunea prin încurajare** (stimulare), este un sistem special de măsuri care aprobă și promovează comportamentul social activ. La rîndul său, **sanctiunea negativă** — pedeapsă este un sistem special de măsuri, care vizează restabilirea ordinii de drept, suprimarea de comportament ilegal și educare a infractorului. După prof. D. Bahrah și răspunderea poate fi pozitivă și negativă⁷. **Răspunderea pozitivă** înseamnă percepția conștientă a ceea ce se face și care sunt consecințele posibile ale acestei acțiuni, ea presupune simțul de răspundere și se contopește cu ideea de îndatorire, ca responsabilitate pentru viitor. **Răspunderea negativă** implică o atitudine de condamnare din partea statului, a organizațiilor obștești sau colectivului față de fapta săvîrșită, ca o reacție a societății la încălcarea intereselor ei, prin nerespectarea normelor care presupun și aplicarea răspunderii pentru aceste încălcări. Aceeași idee o găsim și la M. Costin, care încă în 1972, în lucrarea sa „Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.” milita pentru noțiunea de răspundere în sens pozitiv — adică, de conformare a comportamentului normelor sociale și de răspundere în sens negativ — adică, de neconformare, aceasta prezentîndu-se în diferite grade⁸. În ambele cazuri însă, funcția reglatoare a normelor sociale este evidentă, iar modalitățile concrete în care se realizează sunt diferite.

Studiul problemei sancțiunilor, extinde orizontul nostru cu privire la importanța acestei instituții juridice, la corelația sancțiunii cu fenomenul responsabilității sociale, la impactul normelor juridice asupra comportamentului desfășurat de membri societății. Cu toate acestea, dacă luăm în considerație că sancțiunea prevede formele și măsurile de constrîngere prevăzute în structura normei de drept, înseamnă că scopul sancțiunii este menit spre asigurarea respectării de către toți a normei juridice. Reprezentînd o categorie specială a normelor sociale, normele juridice constituie suportul și fundamentul pe care se întemeiază și se fundamentează o mare parte a relațiilor și acțiunilor individuale și sociale. Normele juridice protejează cele mai importante valori și relații sociale dintr-o societate, avînd ca scop apărarea structurilor și instituțiilor sociale și garantarea drepturilor și libertăților indivizilor.

În urma studiului și analizei asupra naturii juridice a sancțiunii, putem deduce că sancțiunea poate fi privită prin prisma următoarelor caractere:

- 1) au ca scop asigurarea statului de drept, menținerea ordinii publice și, prin urmare, constituie un element important în mecanismul de sancționare legală;
- 2) sunt realizate sub forma unor măsuri cu conținuturi diferite: privarea de orice drepturi, impunerea unor taxe speciale, care pot fi efectuate în mod voluntar sau sub influența constrîngerii de stat; executarea obligațiilor neexecutate anterior; stimulările și altele;
- 3) nu toate măsurile care contribuie la punerea în aplicare a normelor juridice, sunt sancțiuni, ci numai cele care conțin o evaluare finală a acțiunilor societății și statului;

7 Д. Бахрах, Административная ответственность, Свердловск, 1989, p.22.

8 М. Costin, Răspunderea juridică în dreptul R.S.R., Cluj- Napoca, Dacia, 1972, p.16.

- 4) sunt un element important al normei juridice, a căror realizare se face sub rezerva îndeplinirii sau neîndeplinirii dispoziției prevăzută de norma de drept.
- 5) sancțiunea constituie nu numai o amenințare în legătură cu posibila faptă ilicită a individului, dar și modalitatea de constrângere (prevăzută în normă) stabilită de către autoritățile de stat relevante;
- 6) unul din principalele scopuri ale sancțiunilor juridice este — prevenirea altor încălcări din partea subiecților de drept și restabilirea încrederii în norma de drept;
- 7) se aplică strict în conformitate cu legea și doar de către organele de ocrotire a normelor de drept;
- 8) nu au întotdeauna un impact direct (imediat) asupra acelor care încalcă dispoziția normei etc.

Prin concluzie, putem afirma cu certitudine, că sancțiunile *juridice* sunt reprezentate de sistemul de pedepse și recompense prevăzute prin prevederile legale și aplicate prin forța de constrângere a statului. Spre deosebire de sancțiunile morale, religioase, sancțiunea juridică este mai gravă, mai promptă și mai eficace, avînd și un caracter obligatoriu. Răspunderea și sancțiunea nu sunt (și nici nu pot fi) în nici un caz forme de răzbunare oarbă, ci modalități de răsplată legală, de reparare a ordinii încălcate, reintegrare a unui patrimoniu lezat și de apărare socială.